

Forelæsningen, som ikke blev holdt

Artiklen indeholder den forelæsning, som pave Benedikt ville have holdt på *La Sapienza* universitetet i Rom.¹

Af pave Benedikt XVI²

Det er en grund til stor glæde for mig at besøge det romerske *Sapienza-universitet* ved det akademiske års begyndelse. Dette universitet har gennem århundreder præget byen Roms vej og liv, i og med at det lader de mest fremragende intellektuelle kræfter bære frugt på alle videnskabelige områder. Både på den tid, da universitetet efter sin grundlæggelse ved pave *Bonifatius VIII*³ var direkte undergivet den kirkelige autoritet såvel som senere hen, hvor *Studium Orbis* udviklede sig til en institution under den italienske stat, har Deres akademiske fællesskab bevaret et højt videnskabeligt og kulturelt niveau, som placerer det blandt verdens bedst renommerede universiteter. Fra gammel tid betragter Roms Kirke dette universitetscenter med sympati og beundring og værdsætter dets sommetider vanskelige og møjsommelige opgave med hensyn til at forske og til at uddanne de unge generationer. I de senere år har det da heller ikke manglet på betydningsfulde punkter i samarbejde og dialog. Jeg vil særlig minde om det verdensomspændende møde mellem rektorer i anledning af jubilæet for universiteterne, hvorved Deres fællesskab ikke blot påtog sig optagelse og organisation, men frem for alt forelagde det profetiske og omfattende forslag til udarbejdelse af "en ny humanisme til brug i det tredje årtusinde".

Jeg vil ved denne lejlighed gerne udtrykke min taknemlighed for, at Deres universitet har indbudt mig til besøg og foredrag. Med henblik herpå har jeg indledningsvis spurgt mig selv: hvad kan og skal en pave sige ved en sådan lejlighed? Ved min forelæsning i Regensburg har jeg ganske vist talt som pave, men frem for alt dog som forhenværende underviser ved mit eget universitet og forsøgt at sammenknytte minder og nutid. Men ved *Sapienza*, Roms gamle universitet, er jeg netop indbudt i min egenskab af biskop af Rom og må derfor tale som sådan. Ganske vist var "Sapienza" engang pavens universitet, men den er i dag et verdsligt universitet med den autonomi, der på basis af dens grundlæggende idé altid har hørt med til universitetets væsen, som alene skal være forpligtet overfor sandhedens autoritet. I sin frihed fra politiske og kirkelige autoriteter tilkommer der universitetet dets særlige funktion netop også for det moderne samfund, som har brug for en sådan institution.

---

¹ Som følge af en protestaktion fra et mindre antal universitetslærere, som efterfølgende har givet anledning til megen kritik i Italien, aflyste paven sin deltagelse i universitetets årsfest. Red.

² Oversat af Nanit Price. Red.

³ Pave 1294-1303. Red.

Jeg vender tilbage til mit oprindelige spørgsmål: Hvad kan og skal paven sige ved et møde med sin bys universitet? Ved at tænke over dette spørgsmål synes det mig, at det indeholder to andre spørgsmål, hvis afklaring af sig selv må føre til svaret. Man må nemlig spørge: hvad er pavedømmets væsen og opgave? Og: hvad er universitetets væsen og opgave? Jeg vil her ikke trætte Dem med lange drøftelser af pavedømmets væsen. En kort henvisning må være tilstrækkelig. Paven er i første række biskop af Rom og som sådan som efterfølger af Sankt Peder udstyret med et biskopeligt ansvar for hele Kirken. Ordet biskop – *episkopos*, der i første omgang betyder noget lignende som tilsynsmand, er allerede i Det nye Testamente blevet sammensmeltet med den bibelske forestilling om hyrden: det er ham, der fra et udkigspunkt ser på helheden og gør sig umage for at finde den rette vej og for at holde sammen på tingene. For så vidt er blikket i forbindelse med dette begreb rettet mod det troende samfunds indre. Biskoppen – hyrden – er den mand, der drager omsorg for dette fællesskab; som holder det sammen ved at fastholde det på vejen til Gud, således som den i henhold til den kristne tro er vist af Kristus – og ikke blot vist: Han selv er vejen for os. Men dette fællesskab – det være sig stort eller lille – lever i verden; dets tilstand, dets vej, dets eksempel og dets ord påvirker uvægerligt det øvrige menneskelige fællesskabs helhed. Vi kan i vore dage meget tydeligt se, hvorledes religionernes tilstand, Kirkens situation, dens kriser og fornyelser påvirker menneskeheden som helhed. Paven er således netop i sin egenskab af hyrde for sit fællesskab mere og mere blevet til en stemme for menneskehedens moralske fornuft.

Heraf følger ganske vist straks en indvending, nemlig at paven jo netop ikke virkeligt taler ud fra den moralske fornuft, men har sin bedømmelse fra troen og derfor ikke kan kræve gyldighed for dem, der ikke deler denne tro. Dette spørgsmål må vi komme tilbage til, fordi det opkaster et principielt spørgsmål: hvad er fornuft? Hvorledes legitimerer en påstand – frem for alt en moralsk norm – sig som "fornuftig"? På dette sted vil jeg gerne ganske kort henvise til, at John Rawls,⁴ til trods for at han nægter, at omfattende religiøs lære kan have karakter af "offentlig" fornuft, alligevel i deres "ikke offentlige" fornuft ser en art fornuft, som ikke blot ud fra en forhærdet rationalisme kan bestrides at eksistere hos sine bærere. Et kriterium for denne form for fornuft ser han bl.a. i, at lærepunkter af denne art er udgået fra en ansvarsbevidst doktrinær tradition, i hvilken der gennem lang tid er blevet udviklet gode begrundelser for den pågældende lære. Hvad angår dette udsagn forekommer det mig vigtigt, at erfaring og afprøvning gennem generationer – den historiske fond af menneskelige visdom – også er et tegn på denne visdoms virkelighed og dens vidtrækkende betydning. Overfor en a-historisk fornuft, som blot forsøger at konstruere sig i en a-historisk rationalitet, må man gøre menneskehedens visdom som sådan gældende – de store religiøse traditioners visdom – som man ikke ustraffet blot kan kaste bort i idéhistoriens papirkurv.

Lad os vende tilbage til vort oprindelige spørgsmål. Paven taler som repræsentant for et troende fællesskab, i hvis århundredlange historie en livsvisdom er modnet; han taler som repræsentant for et samfund, som i sig gemmer en skat af moralsk erkendelse og erfaring, som er af betydning for hele menneskeheden: i den henseende taler han som repræsentant for den moralske fornuft.

Men nu må vi spørge: hvad er så universitetet? Hvad er dets opgave? Et omfattende spørgsmål, som jeg kun i telegramstil kan forelægge nogle enkelte bemærkninger om. Jeg mener, at man kunne sige, at universitetets egentlige indre kilde skal søges i menneskets trang til viden, til indsigt. Mennesket vil vide, hvad det er, der omgiver det. Det vil sandhed. (I denne forstand kan man se Sokrates' spørgsmål som den impuls, der førte til det vesterlandske universitets fødsel.) Jeg tænker f.eks. – for nu kun at nævne én tekst – på diskussionen med Eutyphron, der overfor Sokrates forsvarer den mytiske religion og dens fromhed. Over for dette rejser Sokrates spørgsmålet: "Du tror, at der blandt guderne virkeligt findes gensidige krige og frygtelige fjendskaber og slag ... Eutyphron, skal vi virkelig sige, at alt dette skulle være sandt?" (6 b-c). I dette tilsyneladende lidet fromme spørgsmål,

---

⁴ John Rawls, 1921-2002, amerikansk filosof, især kendt for sit værk *A Theory of Justice*, dansk oversættelse 2005 med titlen *En teori om retfærdighed*. Red.

som hos Sokrates ganske vist voksede ud af en dybere og renere fromhed, nemlig af hans søgen efter den guddommelige Gud, har de første århundredes kristne genkendt sig selv og deres vej. De optog ikke deres tro positivt, ikke som en udvej til at få opfyldt ikke opfyldte ønsker, men som et gennembrud ud af den mytiske religion hen mod Gud, som er skabende fornuft og samtidig er fornuft som kærlighed. Derfor var fornuftens spørger efter den større Gud og efter, hvad mennesket egentligt er og skal være, for dem ikke en tvivlsom form for manglende fromhed, men den hørte med til deres fromheds væsen. De behøvede derfor ikke at løse Sokrates' spørgsmål eller at skyde det til side, men havde lov til, ja de måtte tage det op og erkende fornuftens kamp for erkendelse af hele sandheden som deres egen identitet. Således kunne og måtte universitetet opstå indenfor den kristne tro og indenfor den kristne verden.

Et yderligere skridt er nødvendigt. Mennesket vil erkende – det vil sandhed. Sandhed er i første omgang et spørgsmål om at se, at forstå, et spørgsmål om "*theoria*" som det hedder i den græske tradition. Men sandhed er aldrig blot teoretisk. Augustinus har, da han i sin søgen efter sammenhæng mellem saligprisningerne, bjergprædikenen og åndens gaver i *Jes.11* satte *scientia* og *tristitia* i forbindelse med hinanden, ment, at viden alene gør sørgmodig. Og virkeligt, det er sådan at den, der kun ser på alting og erfarer, hvad der sker i verden, vil blive bedrøvet. Men sandhed indeholder mere end blot viden: Sandhedens erkendelse stræber hen imod det godes erkendelse. Dette er også meningen med det spørgsmål, Sokrates rejser: Hvad er det gode, der gør os sande? Det er sandheden, der gør os gode, og det gode er sandt: Dette er den optimisme, der lever i den kristne tro, fordi den har erkendt Logos, den skabende fornuft, der samtidig i Guds menneskevordelse har vist sig som det gode, som godheden selv.

I den middelalderlige teologi var der en disput om forholdet mellem teori og praksis, om den rette sammenhæng mellem erkendelse og handlemåde, som vi ikke her behøver at komme ind på. Det middelalderlige universitet med sine fire fakulteter udgør faktisk denne sammenhæng. Lad os begynde med det efter datidens forestilling fjerde fakultet, nemlig medicinen. Den blev ganske vist betragtet mere som kunst end som videnskab, men dets indføjelise i *Universitas'* kosmos betyder dog sikkert, at den var placeret indenfor rationalitetens område, at helbredelsens kunst lå under fornuftens ledelse og var unddraget magien. Helbredelse er en opgave, der altid kræver mere end den blotte forstand, men netop derfor har den brug for forbindelse mellem viden og kunnen, tilhørsforholdet til det rationelle område. I det juridiske fakultet synes spørgsmålet om sammenhæng mellem praksis og teori, mellem erkendelse og handling at være uundgåeligt. Det drejer sig her om den rette udvikling af den menneskelige frihed, som altid er frihed indenfor fællesskabet: Retten er frihedens forudsætning, ikke dens modspiller. Men også her kommer der straks et spørgsmål: hvordan finder man frem til retfærdighedens målestok, som muliggør den i fællesskabet levede frihed, og som tjener til, at menneskene er gode? På dette sted trænger et spring til nutiden sig på – spørgsmålet om, hvordan man finder frem til en retsordning, der repræsenterer en orden af frihed, menneskeværdighed og menneskerettighed. Det er netop det spørgsmål, der bevæger os i dag i de demokratiske meningsdannelser, og som samtidig trænger sig på som et spørgsmål om menneskeheds fremtid. Efter min opfattelse giver Jürgen Habermas udtryk for en omfattende enighed omkring vor tids tænkning, når han siger, at en forfatnings legitimitet som forudsætning for dens legalitet udspringer af to kilder, nemlig af alle borgernes harmoniske deltagelse og af den politiske debats fornuftige form. Med hensyn til denne "fornuftige form" fastslår han, at den ikke blot kan bestå i en kamp om talmæssige flertal, men må kunne karakteriseres som en "sandheds-sensibel argumentation". Det er godt sagt, men meget vanskeligt at omsætte til politisk praksis, i og med at repræsentanterne for denne offentlige "argumentation" jo nu engang er partierne som bærere af den politiske meningsdannelse. I praksis vil partierne uundgåeligt frem for alt være interesseret i at vinde vælgere og derfor næsten uundgåeligt tage hensyn til interesser, som lover succes, men som ofte er ensidige og derfor ikke virkeligt tjener helheden. Sensibiliteten for sandhed vil atter og atter blive trængt i baggrunden af sensibiliteten for parti-interesser. Jeg mener, at det er betydningsfuldt, at Habermas taler

om sensibilitet for sandheden som et nødvendigt element i den politiske argumentation og derved igen indfører sandhedsbegrebet i den filosofiske og politiske debat.

Så bliver Pilatus-spørgsmålet uundgåeligt: Hvad er sandhed? Og hvordan erkender man den? Når man til dette brug henviser til den "offentlige fornuft", sådan som Rawls gør det, følger derpå uundgåeligt endnu et spørgsmål: Hvad er fornuftigt? Hvordan erkender man fornuft som real fornuft? Deraf bliver det klart, at man, når man søger efter retten til frihed, efter sandhed og efter den rette måde for livet i fællesskabet, må lytte til andre instanser end partier og interessefællesskaber, hvis betydning derved ikke på nogen måde skal bestrides. Dermed kommer vi tilbage til det middelalderlige universitets struktur. Side om side med retsvidenskaben fandtes fakulteterne for filosofi og teologi, hvis mål det var at søge efter den menneskelige helhed, og som derfor havde til opgave at holde en sensibilitet for sandheden i live. Man kunne næsten sige, at dette er den blivende, sande mening med begge disse fakulteter: at være vogtere for sensibiliteten for sandhed, ikke at lade mennesket opgive sin søgen efter sandhed. Men hvordan kan de leve op til denne opgave? Dette er et spørgsmål, som der til stadighed må kæmpes om, og som på intet tidspunkt er færdig med at blive stillet eller besvaret. Derfor kan jeg heller ikke på dette punkt tilbyde et egentligt svar, men snarere en indbydelse til at forblive undervejs med dette spørgsmål – undervejs sammen med historiens store kæmpende og søgende – med deres svar og deres optagethed af for sandheden, der opstår på ny i kølvandet på hvert enkelt af svarene.

Teologien og filosofien danner herved et ejendommeligt tvillingspar, hvor den ene ikke kan frigøre sig helt fra den anden, medens hver af dem må bevare sin egen opgave og sin særlige identitet. Det er den hellige Thomas af Aquins historiske fortjeneste, at han – vis-à-vis de forskellige svar, som kirkefædrene havde givet i deres historiske sammenhæng – har kastet lys over filosofiens autonomi og dermed over fornuftens ret til og ansvar for at stille sig spørgsmål i kraft af sine evner hertil. Fædrene havde overfor de neo-platoniske filosofier, hvor religion og filosofi var uadskilleligt sammenkædet, fremstillet den kristne tro som den sande filosofi og derved også lagt vægt på, at denne tro opfylder den søgende fornufts krav på sandhed; at den sagde "ja" til sandheden i sammenligning med de mytiske religioner, der blot var blevet til vane. Men på det tidspunkt, hvor Universitetet blev grundlagt, fandtes disse religioner ikke længere i de vestlige lande, hvor kristendommen var eneste religion, og derfor måtte man på ny fremhæve fornuftens eget ansvar, som ikke absorberes af troen. Thomas levede i en privilegeret tid: Aristoteles' filosofiske skrifter var for første gang blevet tilgængelige i deres helhed; de jødiske og arabiske filosofier med hver deres tilpasning og videreførelse af den græske filosofi var tilgængelige. Kristendommen måtte således ved mødet med de andres fornuft i en ny dialog kæmpe for sin egen rationalitet. Det filosofiske fakultet – der som det såkaldte artistiske fakultet hidtil kun havde været en forskole for teologien – blev til et egentligt fakultet, til teologiens og den fra denne reflekterede tros selvstændige partner. Vi kan her ikke komme ind på den spændende kamp, der opstod herved. Jeg ville mene, at den hellige Thomas' mening om forholdet mellem filosofi og teologi kan udtrykkes i den formel for kristologien, som koncilet af Kalcedon havde fundet frem til: filosofi og teologi må i deres indbyrdes forhold være "ublandet og uadskilt". Ublandet vil sige, at hver af dem må bevare deres egen identitet. Filosofien må virkelig forblive fornuftens søgen i dens frihed og egen ansvarlighed; den må se sin begrænsning og derved også sin egen storhed og vidde. Teologien på sin side må holde fast på, at den øser af en erkendelse, som den ikke selv har fundet på, og som bliver ved med at være forud for den, aldrig helt kan indhentes af dens betæneligheder og netop derved atter og atter viser dens tænkning nye veje. Samtidig med dette "ublandet" har også det "uadskilte" gyldighed. Filosofien begynder ikke til stadighed forfra fra det enkelte tænkende subjekts nulpunkt, den står tværtimod i den historiske visdoms store dialog, som den stadig igen opdager og viderefører kritisk og beredt til at høre; den må heller ikke lukke af for det, som religionerne og i særdeleshed den kristne tro har givet menneskeheden som vejviser. Mange ting, som i tidens løb er blevet sagt eller også praktiseret af den kirkelige autoritet, er af historien blevet erklæret som falskneri, og i dag skammer vi os over

det. Men på samme tid gælder det også, at den menneskelighed, der er vokset frem af de helliges historie og den kristne tros historie, verificerer denne tro i dens væsentlige kerne og dermed også gør den til en instans for den offentlige fornuft. Ganske vist kan meget af det, teologien og troen siger, kun tilegnes i troens indre og må derfor ikke gøres til et krav overfor dem, som ikke har adgang til denne tro. Samtidig gælder det dog, at den kristne tros budskab aldrig kun forbliver en "*comprehensive religious doctrine*", sådan som Rawls har udtrykt det, men er en rensende kraft for selve fornuften, som hjælper den til i højere grad at være sig selv. Det kristne budskab skulle set ud fra sin oprindelse altid være en opmuntring til sandhed og derved en kraft til hjælp mod trykket fra magt og interesser.

Ja, hidtil har jeg talt om det middelalderlige universitet, men samtidig forsøgt at lade universitetets blivende væsen og opgave skinne igennem. I vor tid er der opstået nye dimensioner for viden, som på universitetet frem for alt kommer til syne på to store områder: i naturvidenskaben, som er opstået ud fra forbindelsen mellem eksperiment og materiens forudsatte rationalitet; i historie og humanvidenskaberne, hvor mennesket i sin histories spejl og ved at belyse sit væsens dimensioner forsøger at forstå sig selv bedre. I forbindelse med denne udvikling har der ikke blot vist sig et uhyre mål af viden og kunnen for mennesket; også erkendelsen og anerkendelsen af menneskerettigheder og menneskeværdighed er vokset, og det kan vi kun være taknemmelige for. Men menneskets vej er aldrig blot til ende, og faren for at styrte ned i umenneskelighed er aldrig helt forsværet: i hvor høj grad oplever vi det ikke i den nuværende historie: faren i den vestlige verden – for blot at tale om den – består i vore dage i, at mennesket på baggrund af sin viden og kunnen kapitulerer overfor spørgsmålet om sandhed. Dette betyder samtidig, at fornuften i sidste instans bøjer sig for interessernes tryk eller for spørgsmålet om nytten og må anerkende dem som det sidste kriterium. Sagt ud fra universitetets struktur: faren består i, at filosofien ikke mere tiltror sig sin egentlige opgave og glider ned i positivisme; at teologien med sit budskab til fornuften bliver fortrængt til en mere eller mindre stor gruppes private opfattelse. Men hvis fornuften på grund af bekymring for sin formentlige renhed bliver døvt overfor det store budskab, som kommer til den fra den kristne tro og dens visdom, så tørrer den ind som et træ, hvis rødder ikke mere rækker ned til vandet, som giver det liv. Den mister modet til sandheden og bliver derved ikke større, men mindre. Anvendt på vor europæiske kultur vil det sige, at hvis den kun vil konstruere sig selv ud fra sin kreds af argumentationer og dét, der nu er indlysende for den selv, og hvis den i ensidig optagethed af sin sekularitet afskærer sig fra sine rødder, som den lever af, så bliver den ikke fornuftigere eller renere, men så nedbrydes den og falder fra hinanden.

Dermed vender jeg tilbage til udgangspunktet. Hvad har en pave at gøre eller sige på et universitet? Han må helt sikkert ikke forsøge på en autoritær måde at nøde andre til troen, der kun kan gives i frihed. Udover sit hyrdeembede i Kirken og ud fra dette hyrdeembede er det hans opgave at holde modtageligheden for sandheden levende; stadig igen at indbyde fornuften til at søge efter det sande, efter det gode, efter Gud og på denne vej at tage imod det hjælpende lys, som har åbnet sig i den kristne tros historie og derved at få øje på Jesus Kristus som lyset, der oplyser historien og hjælper til at finde vejen i fremtiden.

[Klik her for at udskrive artiklen \(printerens skal være tændt\)](#)

[Klik her for at sende artiklen til en ven eller bekendt \(Outlook skal være startet\)](#)

[Klik her for at komme til forsiden af catholica.dk](#)